Textele filosofice ale lui Samuil Micu. O perspectivă filologică

Dr. MIHAI-ALIN GHERMAN
Universitatea „1 Decembrie 1918" Alba Iulia

Tipărite în 1799 şi 1800, ***Loghica*** şi ***Legile firii, ithica şi politica sau filosofia cea lucrătoare***, lucrate de iluministul blăjean, apăreau fără menţionarea autorului pe foaia lor de titlu[1] şi au fost considerate multă vreme ca unele dintre primele texte filosofice tipărite în limba română. Este una din situaţiile în care modestul călugăr blăjean a acceptat anonimatul, în loc să-şi etaleze proprietatea intelectuală asupra unei întreprinderi care îi aparţine. Acelaşi lucru se întâmplase cu ***Biblia***, apărută în 1795 pe foaia de titlu a căreia apare numele episcopului Bob şi al împăratului, dar nu şi al traducătorului textului. În situaţia celor două texte filosofice, poate, a jucat un rol şi faptul că, fiind călugăr, ar fi fost neavenită apariţia numelui său pe foaia de titlu a unui text filosofic laic.

În ceea ce priveşte originalitatea lucrării lui Samuil Micu, începând cu D. Popovici, discuţiile au fost întovărăşite de eticheta „după Baumeister."

Apropierea de sistemul filosofic al lui Chr. Baumeister, dominant în Viena în acea perioadă, este evidentă. Investigaţiile făcute ne pun însă în faţa unei probleme care încă nu şi-a găsit o rezolvare suficientă: cercetările de până acum nu au spus răspicat dacă avem de a face cu o traducere fidelă sau cu o prelucrare. Iar dacă este vorba de o prelucrare, nu a fost stabilit nici gradul de dependenţă faţă de sursă.

O cercetare pe care am făcut-o prin compararea cu ediţiile textelor lui Baumeister[2] ne pune în situaţia de a afirma categoric că niciuna dintre ele nu

[1] ***Loghica, adică partea cea cuvântătoare a filosofiei. În Buda, s-au tipărit în Crăiasca Tipografie Orientalicească a Universităţii Pestii, 1799***.

[2] ***Logica*** poate să fie în diferitele ediţii ale textelor lui Baumeister subiectul unei lucrări aparte sau o parte a unui tratat mai amplu de filozofie naturală.

BDD-A19361 © 2007 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:59:56 UTC)

poate să fie considerată drept o sursă directă a textului lui Samuil Micu. Putem bănui că învăţatul blăjean a apelat la un manual intermediar (tipărit sau, şi mai probabil, curs audiat) pe care el însuşi l-a dezvoltat într-un text independent. Travaliul îndelungat, care se întinde pe două decenii şi redactările diferite ale manuscriselor ***Logicii*** şi a ***Legilor firii*** ne pun în situaţia de a insista asupra laturii de originalitate pe care o prezintă textul românesc în toate variantele sale.

Prima variantă a textului ***Logicii***, rămasă în manuscris, este datată 1781 şi este urmare a perioadei în care Micu era la Colegiul „Sfânta Barbara" din Viena, unde, pe de o parte se pregătea pentru activităţile pe care le va îndeplini ulterior în ţară, pe de altă parte îndeplinea o funcţie didactică (profesor) pentru românii care frecventau cursurile acestui colegiu. Ea se intitulează ***Loghica, acum întâi pre limba românească prefăcută de Samoil Clain ieromonah de la Blaj, anul Domnului 1781 în Viena Austriei***.[3] Manuscrisul este revizuit după doi ani, călugărul blăjean intervenind deja în textul iniţial, operând ştersături, completări şi o primă stilizare a lui. La cinci ani distanţă, Samuil Micu reia într-o altă versiune manuscrisă textul: ***Loghică, adică partea cea cuvântătoare a filosofiei făcută şi scrisă pre limba românească de ieromonahul Samoil Micu de la Sad, 1786, văzută şi îndreptată 1787***.

Munca îndelungată la redactarea ***Logicii*** se întinde pe o perioadă de 19 ani, având în faţa noastră cel puţin cinci etape de lucru: 1781, 1783, 1786, 1787 şi 1799.

Diferenţele variantelor sunt uneori frapante, ceea ce ne îndreptăţeşte să afimăm că, chiar dacă este în spiritul filosofiei foarte apropiată sistemului filosofic al lui Chr. Baumeister, lucrarea lui Samuil Micu este una originală. Pentru identificarea unei eventuale surse directe, va trebui să luăm în considerare şi existenţa unui alt text intermediar, fie tipărit, fie un curs audiat

[3] Manuscrisul a fost revăzut la Blaj după doi ani, lucru dovedit şi de însemnarea: „*Această Loghică şi Ethică mai ales şi mai pre înţeles şi cu cinste mai bine şi mai pre larg s-au scris a doaoa oară tot de mine Samuil Clain, 1783*." Revizuirea s-a constituit într-o operaţie de stilizare, una de completare, dar şi una de „românizare" a termenilor ştiinţifici.

BDD-A19361 © 2007 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:59:56 UTC)

de călugărul blăjean la Viena în perioada 1778-1781, pe care încă nu le-am descoperit. Ce ştim despre acest text este faptul că el a fost redactat cu siguranţă în limba latină. O dovadă indirectă este notarea marginală a terminologiei filosofice latine în manuscrisul din 1781, într-un moment în care el era, evident, în travaliul creerii unei terminologii filosofice româneşti. Astfel, el dublează termenul românesc de cel latin într-un text precum: „*Deaca ai sau numeri atîtea seamne care au fost, ca lucrul ce ţi-l închipuieşti oriunde şi totdeuna să-l poţi cunoaşte şi de toate alte lucruri să-l deschilineşti, atunci ideea cea deschilinită să chiamă* ***plină*** [Marginal, scris cu litere latine: *completa*.], *iară de nu sînt de ajuns seamnele care le ai, zicem că iaste idee* ***neplină*** [Marginal: scris cu litere latine: *incompleta*.]"[4] sau „*Fiindcă acela să zice că are deschilinită idee lucrurilor carele părţile şi seamnele ceale mai dinlăuntru ale lucrului cunoscut unul cîte unul deosăbi* (**35**) *le socoteaşte cu mintea*,[5] *aiavea iaste că cu atîta iaste mai aleasă a fieştecăruia idee iaste mai deschilinită, cu cît mai multe părţi ale lucrului le cunoaşte şi încă şi seamnele seamnelor mai pre-afund*[6] *îtrînzîndu-le* [sic!] *cu mintea şi cu gîndul le socoteaşte şi atunci să zice* ***idee întocmai*** [Marginal scris cu literă latină: *adeqvata*], *carea atunci o zicem cînd seamnele seamnelor deosăbi le socotim şi le cugetăm şi ni le închipuim cu mintea, iară de nu putem face aceasta, atunci să zice* ***idee neîntocmită*** [Marginal scris cu literă latină: *inadeqvata*]."[7]

Oricum, prima variantă a manuscrisului dovedeşte prin mai multe formulări că, în acel moment, era folosit ca manual de studiere a logicii şi eticii. Ştim din informaţiile biografice că Samuil Micu îndeplinea la Viena şi funcţii didactice faţă de românii care studiau în Colegiul „Sfânta Barbara," deci faptul că a ţinut un asemenea curs nu este surprinzător, deşi acest lucru era necunoscut până acum. Faptul că revine asupra manuscrisului, dându-i o nouă redactare, arată, fie că Samuil Micu avea intenţia de a tipări această lucrare încă din acest moment, fie că el a revenit din motive didactice. Pentru

[4] Ms. 1781, p. 17v.
[5] Şters: *să înţăleage*.
[6] Şters: *cuprinzîndu-le*.
[7] Ms. 1781. p. 17v-19r.

BDD-A19361 © 2007 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:59:56 UTC)

amândouă explicaţiile avem suficiente argumente, astfel că este greu a decide care din cele două explicaţii sunt valabile.[8]

Aceleaşi informaţii le putem decela şi din lectura celei de-a doua variante, datate în 1786-7. Dacă interpretarea noastră este corectă, atunci însemnează că, aflat la Blaj, el a reluat acelaşi curs în care face, însă, modificări substanţiale, pentru elevii şcolilor de aici, lucru pe care nu îl cunoşteam până acum despre el.

Stilizarea este în primul rând una stilistică. Dacă în 1781 textul suna în felul următor: „*Iară cînd cunoşti pricinile lucrurilor, atunci mai sus să redică cunoştinţa ta şi să zice filosoficească,*[9] *carea nu iaste altă, fără numai cunoştinţa causelor şi a pricinilor. Adecă: Deaca ştii că împărăţia romanilor pentru aceaea au căzut, că bogăţiile*[10] *au adus lăcomie şi s-au dat pre sine romanii desfătărilor şi*[11] *patimilor şi leanii şi aşea s-au perdut împărăţia Cunoştinţa acestii pearderi a Împărăţiei Romanilor iaste filosoficească, pentru că*[12] *pricinile pentru ce au căzut împărăţia le cunoşti*,"[13] în textul tipărit el devine: „*Iară cînd cunoşti pricinile lucrurilor, atunci mai sus să rădică cunoştinţa ta şi să zice cunoştinţă filo/soficească, carea este cunoştinţa pricinilor. Adecă: Deaca ştii că Împărăţia Romanilor pentru-aceea au căzut că bogăţiile au adus lăcomie şi s-au dat pre sine romanii desfătărilor şi patimilor şi leanii şi aşea s-au pierdut împărăţia Cunoştinţa aceştii pierderi a Împărăţiei Romanilor este filosoficească, pentru că pricinile pentru ce au căzut împărăţia le cunoşti*."[14]

---

[8] El a revenit şi în cazul unor traduceri patristice, despre care, cu excepţia unui eventual proiect de antologie a literaturii patristice, ne este greu să credem că au fost destinate tiparului; în schimb, găsim acelaşi tip de reveniri prin corectare asupra textului şi în ***Istoria, lucrurile şi întâmplările românilor***, despre care ştim cu precizie că a fost destinată tiparului.

[9] Scris: *filosofească*.

[10] Şters: *au făcut scumpeatea şi lăcomiia*.

[11] Şters: *poftelor*.

[12] Şters: *causele şi*.

[13] Ms. 1781, p. 4-5. N.N.: Porţiunile de text care sunt date în notele de subsol cu menţiunea „Şters" reprezintă rezultatul intervenţiilor din 1783, prin care Samuil Micu anula, corecta sau completa textul din 1781.

[14] ***Loghica***, 1799, p. 4-5.

BDD-A19361 © 2007 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:59:56 UTC)

Sau: „*2) Ca să poţi căpăta idee cheară, trăbuie*[15] *sîmţirile să ai bune şi sănătoasă şi bine să te foloseşti cu eale. 3) Cu cît mai cu multe sîmţiri vei prinde vreun lucru, cu atîta mai luminată să face ideea. Adecă: Doftorul atunci mai bine deschilineaşte şi cunoaşte leacul, cînd cu ochii bine să uită la el şi nu numai să uită, ci îl şi miroasă*[16]*, ba încă-l şi gustă. 4)* [17]*Fiindcă şi dobitoacele prin simţiri pot deschilini un lucru de alt lucru, bine zicem că şi eale au idee cheară. 5) Omul învăţat nu să odihneaşte numai în ideile ceale cheare, fiindcă aceastea dimpreună le are şi cu proştii şi cu dobitoacele, ci mai presus să rădică cunoştinţa celui învăţat şi cearcă şi ceale mai dinlăuntru şi mai ascunsă a lucrurilor*[18]*, care cu simţirile nu să pot prinde, ci numi cu mintea să cunosc*."[19]

Care devine în textul tipărit: „*2. Ca să poţi dobîndi idee luminată, trebuie să ai simţirile bune şi sănătoasă şi bine să te foloseşti şi să te slujeşti cu eale. 3. Cu cît mai cu multe simţiri vei prinde vreun lucru, cu atîta mai luminată să face ideea. 4. Adecă: Doftorul atunci bine osibeaşte şi cunoaşte leacul, cînd cu ochii bine să uită la el şi nu numai să uită, ci-l şi miroasă, ba încă-l şi gustă. 5. Fiindcă şi dobitoacele au idee luminată, care bine zicem de vreame ce eale prin simţirile sale pot osibi un lucru de alt lucru. 6 Omul cel învăţat nu să odihneaşte numai în ideile ceale luminate, fiindcă acealea dimpreună le are şi cu proştii şi cu dobitoacele, ci mai presus să rădică cunoştinţa celui învăţat şi cearcă şi ceale mai dinlăuntru şi mai ascunse ale lucrurilor, care cu simţirile nu să pot prinde, ci numi cu mintea să cunosc*."[20]

Sub raportul stilizării constatăm câteva elemente repetitive, ceea ce ne indică faptul că el a făcut în mod intenţionat aceste corecturi:

1. Renunţarea la cuvinte cu circulaţie dialectală şi opţiunea pentru cuvinte care sunt cunoscute pe întreg teritoriul dacoromân. Astfel, *chear* - „limpede" este înlocuit prin *luminat*, *deschilini* - „deosebi" este înlocuit prin *osibi* etc.

---

[15] Şters: *cu simţirile*.

[16] Şters: *cu narea sa*.

[17] Şters: *Cînd*.

[18] Şters: *sau a le lucrurilor secrete*.

[19] Ms. 1781, p. 15r.

[20] ***Loghica***, 1799, p. 27-28.

BDD-A19361 © 2007 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:59:56 UTC)

2. În paralel cu aceasta renunţă la fonetisme dialectale, precum *trăbuie*, căruia i se preferă *trebuie*, *sîmţirile* înlocuit prin *simţirile*, *sănătoasă* (feminin plural) este substituit prin *sănătoase*, *ascunsă* (feminin plural) este înlocuit prin *ascunse* etc. Aceasta ne dovedeşte că Samuil Micu era conştient de norma în constituire a limbii literare şi încerca să o respecte, chiar dacă aceasta contravenea graiului său.

În conformitate cu ideea luministă a accesibilităţii şi vulgarizării cunoştinţelor, Samuil Micu dublează, în mod intenţionat, de multe ori termenii filosofici cu sinonime, pentru a face mai accesibil textul. La fel ca şi Şincai, în scrierile căruia întâlnim dublat termenul *natură* cu cel de *fire*, Samuil Micu foloseşte o lungă serie de asemenea dublete sinonimice: *răpresentaţia, răpresentăciunea sau închipuirea*, *republică sau însoţire*, *răciuni sau cause, cause sau pricini* etc., mergând până la „autohtonizarea" unor titluri. Astfel, ***De oficiis*** a lui Cicero, citat în mansucrisul din 1781 ***De oficii***, devine încă după prima corectare (1783) ***De deregptorii***.

Comparând variantele manuscriselor şi a textului tipărit, ne frapează renunţarea la terminologia filosofică propriu-zisă (de origine neologică) şi păstrarea doar a dubletelor sinonimice din lexicul comun. Acest lucru se datorează unui conflict între proprietatea termenilor (la care, evident, Samuil Micu ţinea în mod deosebit, ştiind şi atenţia pe care a pus-o în traducerile sale pentru fidelitatea redării textului străin) şi ideea iluministă a accesibilităţii. De aceea, de la o variantă la alta, el renunţă la termeni ca *gen* şi *specie* şi îi înlocuieşte cu alţii autohtoni, mult mai puţin exacţi, de *feliu*[21] şi *spiţă*,[22] ceea ce nu poate crea decât confuzie în lectură. Termeni la care

[21] Simţind nevoia unei explicaţii a termenului, Samuil Micu spune: „*Iară deaca mai multe spiţe le alăturăm una cu alta şi luom sama că într-unele lucruri (proprietăţi) şi asăuiri să unesc şi sânt şie aseamenea, atunci uniinţa şi asămănarea aceasta a spiţelor o chiemăm fealiu, că fealiul este asămănarea în carea să unesc spiţele*."

[22] Fiind conştient de lipsa de proprietate a termenilor din textul tipărit el spune: „*Drept aceaea, în carea lucrurile singuratece pururea să unesc şi-şi sânt aseamenea, să chiamă* ***spiţă*** *sau* ***chip****, carea este unirea lucrurilor singuratece. (De*

BDD-A19361 © 2007 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:59:56 UTC)

Samuil Micu renunţă, păstrând sau nu sinonimul lor din lexicul comun, sau înlocuindu-i cu expresii perifrastice, sunt: *causele*, *mod* devine „în ce chip," *mod* este înlocuit prin „cale," *universale* este substituit prin „preste tot," iar *general* devine *de obşte* etc.

Această tendinţă este dusă până şi la cuvinte ale lexicului comun, care primesc un sens specific din perspectivă filosofică: *legile*, deşi este un cuvânt vechi, moştenit din limba latină, atunci când primeşte sensul modern de „*fenomen repetitiv abstractizat într-o regulă generală*" este înlocuit prin *îndreptările.*

Tendinţa de „vulgarizare" a cunoştinţelor, care este tipică întregii Epoci a Luminilor, este prezentă în mod evident şi în textul lui Samuil Micu. Aceasta are, însă, un rezultat negativ în ceea ce priveşte claritatea textului, scriitorul renunţând la termenii ştiinţifici proprii, majoritatea neologici, şi apelând la lexicul comun al limbii române. Această tendinţă, aflată în contradicţie cu cea de stilizare şi clarificare a exprimării, este de fapt o involuţie. Faţă de manuscrisul din 1781, tipăritura din 1799 înlocuieşte termeni ca: *genera* cu *de obşte, particular* cu *răprezentaţia*, cu *închipuirea*, *răprezănţi* cu *închipuieşti*, *secret* cu *ajuns*, *semnele* cu *haracterii, proprietăţi* cu *osibiri*, *individ* cu *sânguratec*, *individual* cu *sânguratec*, *speţie* cu *spiţă*, *proprietate* cu *asăuire* etc.[23]

Topica şi, mai ales şi claritatea sintactică a exprimării, este ceea ce îl preocupă în mod special. Observăm că, deşi are tendinţa de a folosi propoziţii, eventual fraze scurte, pe parcurs acestea se dezvoltă în structuri mai complicate, dar tot mai bine structurate sintactic. Uneori, putem constata chiar o tendinţă spre „retorizarea" frazelor, care conţin numeroase structuri simetrice, repetiţii sau opoziţii.

---

nu place cuiva spiţă, zică în loc de spiţă fealiu şi în locul unde am pus eu fealiu, zică neam; adecă lucrul singuratec să să curpindă supt fealiu, fealiul supt neam)."

[23] Constatăm, o anumită ezitare a lui Samuil Micu, căci, după ce în a doua redactare a mansucrisului renunţă la o serie de termeni, revine în momentul în care a tipărit textul, reintroducându-i. Este o dovadă că era conştient de contradicţia tendinţelor de vulgarizare şi spiritul ştiinţific, care ambele caracterizează iluminismul.

BDD-A19361 © 2007 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:59:56 UTC)

Deşi nu este încă dovedit documentar că Samuil Micu a ţinut cursuri de logică sau filozofie la şcolile Blajului, faptul că exemplele la care apelează sunt de multe ori cu referire la spaţiul românesc, diferind de la o variantă la alta a ***Loghicii***, ne îndeamnă să presupunem că acest fapt a fost real. Între exemplele pe care le foloseşte, unele dintre ele se referă la istoria naţională a românilor. Faptul nu este surprinzător, acceptând că, pentru un reprezentant al Epocii Luminilor, informarea şi educaţia erau două acţiuni complementare: „*Să întâmplă, de aorea unele spuneri sânt întunecate şi anevoie că pot înţeleage şi pentru aceastea trebuie să se tâlcuiască; aceastea să chiamă tâlcuitornice, adecă care trebuie mai chiar a să tâlcui. Într-aceastea să numără*: […] *Asemănătoare, care să zic cu cuvintele: mai, mai mult, mai mare, mai tare, mai ales, mai vârtos, mai puţin: «Traian au fost mai tare decât Decheval»; «Românii sânt mai mulţi decât săcuii»*"[24]. *Sau: „Spunerea cea întăritoare este când zic întărind de ceva că este aşea. Adecă: «Românii cei din Daţia sânt din romanii cei vechi de la Roma»*"[25]; „*98) Spunerile care una preste tot tăgăduiaşte ce alta preste tot de acelaş lucru întăreaşte să zic împrotivitoare. /*[90]*. Adecă: «Nici unii români n-au fost învăţaţi», «Toţi românii au fost învăţaţi». 99) Unde lezne poţi vedea că spunerile ceale împrotivitoare amândoao pot fi neadevărate, iară niciodată amândoao adevărate, precum aici amândoao sânt mincioase, că nu nuiciun român n-au fost neânvăţat, nici, iarăşi, toţi românii au fost învăţaţi.*"[26]

Uneori - şi acest lucru este curent la unii reprezentanţi ai Şcolii Ardelene (la Petru Maior, de exemplu) - romanii sunt confundaţi cu românii: „*Adecă: Livie zice că nici cu părere este cum că de la Pithagora, ca de la un izvor supt stăpânirea lui Numa întâiu au curs în neamul românesc prisosinţa şi mulţimea înţelepciuniit şi a învăţăturii ceii de omenie. Pricinile care le aduce, aceastea sânt: - a) Pithagora n-au fost pre o vreame cu numa, ci mai mulţi decât o sută de ani mai târziu au avut şcoală la marginea Italiei, unde învăţa pre prunci; - b) Tocma de ar fi fost şi pe acea vreame, cu ce limbă ar fi vorbit cu sabinenii ca să*

[24] ***Loghica***, p. 80-81.
[25] ***Ibidem***, p. 81.
[26] ***Ibidem***, p. 89-90.

BDD-A19361 © 2007 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:59:56 UTC)

le facă poftă spre învăţătură? - c) Cum unul singur între atâtea nemuri care osibite limbi vorbesc, ar fi putut să ajungă (Vezi Livie, cartea 1, cap 18)."[27]

De asemenea, conştiinţa latinităţii limbii române este vehiculată chiar şi în acest text care este unul filosofic: „*Iară unde lipseaşte limba noastră cea românească şi nu avem cuvinte cu care să putem spune unele cuvinte, mai ales întru învăţături şi în ştiinţe, atunci, cu socoteală şi numai cât este lipsa, putem să ne întindem să luom cuvinte ori din cea grecească, ca din cea mai învăţată, ori din cea latinească, ca de la a noastră maică, pentru că limba noastră cea românească este născută din limba cea latinească.*"[28]

Alteori, Samuil Micu face referire la alte realităţi româneşti, precum cele geografice: „*A Romei idee nu almintrelea, fără numai cu ajutoriul simţirilor o câştigi, iară ca să ştii de obşte preste tot ce este oraşul, nu sânt de ajuns simţirile, ci trebuie ca mai multe simguratece, adecă: Viena, Buda, Bucureştii etc. să le alături şi să le aseameni între sine.*"[29] Numărul exemplelor creşte considerabil dacă vom pune la contribuţie textele variantelor manuscrise anterioare tipăriturii din 1799.

Din punctul de vedere al editorului textului, constatăm că ne aflăm în faţa mai multor variante ale textului, dintre care ultima, tipărită, a fost supravegheată de însuşi autorul ei în momentul imprimării. Aceasta se poate considera ca variantă definitivă. Însă diferenţele frapante ale acestuia faţă de variantele manuscrise ale textului, în special faţă de prima dintre ele, ne îndeamnă să luăm în considerare şi publicarea acestora într-o anexă a viitoarei ediţii. Pentru a ne susţine punctul de vedere, vom ilustra cu diferenţele între cele trei variante în prima parte a textului.

Considerăm că investigarea textelor filosofice şi teologice ale lui Samuil Micu, atâta cât a fost făcută, trebuie reluată dintr-o perspectivă nouă; vom încerca într-un viitor apropiat să oferim cititorului noi argumente pentru această nouă lectură.

ANEXA

[27] ***Ibidem***, p. 160-161.
[28] ***Ibidem***, p. 59.
[29] ***Ibidem***, p. 45.

BDD-A19361 © 2007 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:59:56 UTC)

Loghica, 1781-1783

Capitolul I[30] - *Prolegomena de filozofie şi de părţile ei.*

1. Fiindcă toată nevoinţa noastră întru aceaea va fi ca toate părţile filosofiei bine şi cum să cade a le tâlcui şi să dăm învăţături cum şi alţii să le poată învăţa, să cade, dar, ca mai înainte de ce ne vom apuca de tâlcuirea învăţăturii, pre scurt să spunem ce vom înţăleage prin **filosofie**, a căriia, de vreai să aibi în mintea ta idee deschilinită şi cunoştinţă,[31] trăbuie să iai aminte la ceale ce[32] simţirile şi adevărata cuvântare de multe fealiuri de cunoştinţă ne învaţă.

2. Cunoştinţa omenească iaste de trei fealiuri, că cunoaştem ceva sau că au fost, sau că iaste sau şi causele şi pricinile lucrurilor care sânt sau să fac le cunoaştem sau /[5] cât iaste fieştece lucru priceapem şi ştim măsura, putearea şi mărimea lui.

3. Când cunoaştem ceale ce sânt sau ceale ce să fac, atunci să zice că avem cunoştinţă istoricească, că ştiinţa istoricească iaste cunoştinţa lucrurilor celor ce sânt sau să fac.

Adecă: Cunoşti că magnetul trage la sine ferul, cunoşti că aorea să face vreame rea cu tunete şi cu fulgeri mari. Cunoşti din Livie cum[33] împărăţia romanilor din mică foarte mare au crescut, apoi, încet, încet, au scăzut până s-au stricat toată. Aceastea toate istoriceaşte le ştii şi le cunoşti.

---

[30] Întrucât în cadrul textului se folosesc atât cifre arabe, cât şi slove cu valoare numerică, primele au fost culese cu caractere grase (bold), celelalte cu caractere normale..

[31] Şters: *să cade să.*

[32] Marginal: *speriinţa iaste tot ce cu simţirea am simţit, aflat sau văzut sau şi auzit, pipăit, au am mirosit; cu speriinşa ştiu iaste au să cuvine, că l-am văzut, că clopotul sună, că-l auz, că mătasa e moale, căci o pipăiu, că laptele e reace, că l-am gustat, că fiarea iaste amară.*

[33] Şters: *republica.*

BDD-A19361 © 2007 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:59:56 UTC)

4. Iară când cunoşti pricinile lucrurilor, atunci mai sus să redică cunoştinţa ta şi să zice **filosoficească**,[34] carea nu iaste altă, fără numai cunoştinţa causelor şi a pricinilor.

Adecă: Deaca ştii că împărăţia /[5] romanilor pentru aceaea au căzut, că bogăţiile[35] au adus lăcomie şi s-au dat pre sine romanii desfătărilor şi[36] patimilor şi leanii şi aşea s-au perdut împărăţia. Cunoştinţa acestii pearderi a Împărăţiei Romanilor iaste filosoficească, pentru că[37] pricinile pentru ce au căzut împărăţia le cunoşti.

5. Cei ce afară de[38] pricinile lucrurilor ştiu măsura şi putearea[39] pricinilor şi o cunosc, acestia să zic că au **cunoştinţă matematicească**, că cunoştinţa mathematicească iaste a cunoaşte cântinţa[40] sau măsura lucrului, adecă cât de mare e lucrul.

Adecă: a matematicilor iaste a cunoaşte cât de mare iaste fieştece lucru şi să măsureşi să cumpănească trupurile. Aceasta,[41] ca mai bine să poţi înţăleage, aceastea ţi le însamnă:

Aude omul prost că tunul cu mare sunet să sloboade. Aude, dar pentru ce, deaca să aprinde pravul de puşcă, aşea mare răsunet să face, nu ştie. Iată /[5v] dară, aceasta iaste **cunoştinţă istoricească**, carea şi prostul şi filosoful împreună[42] o au. Adecă: să auză sunetul acela. Ci filosoful şi pricina, causele bine le cunoaşte[43], pentru ce fieştecare grăunţ de[44] prav de puşcă îndată ia fos. Şi iarăşi pentru ce, deaca să aprinde[45] pravul de puşcă, cu atâta puteare

---

34 Scris: *filosofească*.
35 Şters: *au făcut scumpeatea şi lăcomiia*.
36 Şters: *poftelor*.
37 Şters: *causele şi*.
38 Şters: *causele*.
39 Şters: *causelor şi*.
40 Şters: *adecă cât e*.
41 Şters: *Carea*.
42 Şters: *de obşte*.
43 Şters: *ştie*.
44 Şters: *pulbere*.
45 Şters: *pulberea*.

BDD-A19361 © 2007 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:59:56 UTC)

puşcă tunul şi pentru ce, când puşcă el, trămură zidurile şi pământul. Iată aceasta iaste **cunoştinţă filosoficeacă**.

Mathematicul cunoaşte cât de[46] mult prav trăbuie să fie ca să arunce ghemul de fier la o mie sau la mai mulţi paşi şi hotăreaşte locul până unde-l va arunca tunul.

6. Aceastea aşea fiind, lezne acmu vei înţăleage aceaste puneri ce urmează:

1) Fiindcă cunoştinta cea istoricească iaste cunoştinţa celor ce sunt sau să fac (**3**), chear iaste cum că cu/[6r]noştinta cea istoricească prin simţiri să capătă, pentru că ceale ce sunt sau să fac cu vedearea au cu auzirea le cunoaştem.

2) Cunoştinţa cea istoricească iaste temeiul cunoştinţăi ceii filosoficeşti, că cum îi putea cunoşte pricinile şi cauzele lucrurilor de nu vei cunoaşte mai înainte lucrurile?[47]

3) Cunoştinţa cea istoricească iaste treapta cea mai de jos a cunoştinţii omeneşti, că altă treaptă mai de jos a cunoaşte nu să poate gândi.

4) Cel ce are cunoştinţă filosofească, adevărul şi legătura sau unirea şi înşirarea lucrurilor să cade să o cunoască, că cel ce priceape causăle[48] lucrurilor, acela cunoaşte răducerile întră cause, pricini şi întră[49] fapte; adecă: întră ceale ce fac şi întră ceale ce să fac şi aşea şi, legătura[50] şi unirea întră eale o veade, că legătura şi lucrurilor iaste răducerea[51], carea iaste întră cause şi întră fapte, cum e întră tatăl şi întră fiul, întră Dumnezău[52] şi întră lume. /[6v]

---

[46] Şters: *multă pulbere de puşcă*.

[47] Şters: *acealea sânt şi facu-să*.

[48] Marginal: *causa iaste pricina*.

[49] Şters: *faceri*.

[50] Marginal: *legătura sau unirea lucrurilor iaste rândul lor, unul după altul, care au întră sine unul cătră altul*.

[51] Marginal: *Răducerea iaste când, socotind un lucru trăbuie să am în minte şi alt lucru pentru unirea şi legătura carea are unul cu altul, adeccă împreună pre tată trăbuie să am în minte fiiul, ca cum ar fi tată fără de fiu*.

[52] Scris peste tot: δζ$⇓∂.

BDD-A19361 © 2007 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:59:56 UTC)

5) A căpăta cunoştinţa cea filosofească nu sânt de ajuns numai sângure simţirile, ci, mai[53] ales, e de lipsă cuvântarea minţii, că aceasta iaste puteare, cu carea legătura lucrurilor şi adevărul chear şi deschilinit să cunoaşte.

7. Dentru aceastea aiavea iaste ce iaste **a filosofi**: a filosofi iaste a cunoaşte causăle şi pricinile lucrurilor sau de acel lucru a filosofi, a cărui lucru ai cunoştinţă filosofască (**4**).

8. Dintru care curg aceaste puneri:

1) De lucrul a căruia cause şi pricini ştim, de acela putem filosofi, adevărul a cerceta lucrul ce iaste;

2) Cel ce filosofeaşte trăbuie să cunoască unirea şi legătura adevărurilor (**6**, punerea 4).

3) Cel ce filosofeaşte, nu trăbuie să stea numai în sâmţiri, ci, mai /[7r] mai întâiu trăbuie să se ajute cu cuvântarea cea adevărată a minţii (**6** punerea 5).

4) Cel ce are avut[54] sau obiceaiu[55] causele şi pricinile lucrurilor destul a le cerca şi a le vedea, acela să zice **filosof**.

Frumos despre acest lucru scrie Ciceron, ***De***[56] ***deregătorii***, Cartea 1, cap 5: „*Precum fieştecine mai mult*[57] *priceape ce în fieştece lucru e prea adevărat şi cel ce foarte ascuţit şi curând poate şi a vedea şi a tâlcui*[58] *pricina, acela foarte înţălept şi înţălegătoriu bine să ţine*."

9. Cât filosofia nimic altă nu iaste, fără numai avut sau obicieaiu a cerca şi a cunoaşte destule[59] pricini ale adevărurilor.

Filosofiia iaste cuvânt grecesc şi însămnează „*iubire de înţălepciune*."

---

[53] Şters: *vârtos*.

[54] Marginal: *Avut să zice când neştine de multe ori face ceva, aşea cât acum foarte s-au obicinuit*.

[55] Şters: *lucrurile*.

[56] Şters: *oficii*.

[57] Şters: *veade*.

[58] Şters: *răciunea*. Marginal şters: *Răciunea să zice pricina cea carea cu cuvântarea minţii o cunosc*.

[59] Şters: *răciuni şi cause*.

BDD-A19361 © 2007 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:59:56 UTC)

Loghica, 1786-1787

Capitolul I - *Prolegomena sau înainte-cuvântare de filozofie şi de părţile ei.*

1) Fiindcă toată nevoinţa noastră întru aceaea va fi ca toate părţile filosofiei bine şi cum să cade să le tâlcuim şi să dăm învăţături, cum şi alţii să le poată învăţa, trebuie, dar, ca mai înainte de ce ne vom apuca de tâlcuirea învăţăturii aceştia, pre scrut să spunem ce vom înţeleage prin **filosofie,** a căreia, de vreai să aibi în mintea ta idee deschilinită (osibită) şi cunoştinţă, trebuie să iai aminte la ceale ce speriinţa şi adevărata cuvântare de multe fealiuri de cunoştinţă ne învaţă.

2) Cunoştinţa omenească este de trei fealiuri, că cunoaştem ceva sau că au fost, sau că este şi cauzele sau pricinile lucrurilor care sânt sau să fac le cunoaştem sau cât este fieştece lucru priceapem şi ştim măsura, putearea şi mărimea lui.

3) Când cunoaştem ceale ce sânt sau ceale ce să fac, atunci să zice că avem **cunoştinţă istoricească**, că ştiinţa istoricească este cunoştinţa lucrurilor celor ce sânt sau să fac.

Adecă: Cunoşti că magnetul trage la sine fierul, cunoşti că aorea să face vreame rea cu tunete şi cu fulgeri mari. Cunoşti din scrisorile lui Livie cum împărăţia Romanilor din mică foarte mare au crescut, apoi, încet, încet, au scăzut până s-au stricat toată. Aceastea toate istoriceaşte le ştii şi le cunoşti.

4) Iară când cunoşti pricinile lucrurilor, atunci mai sus să rădică cunoştinţa ta şi să zice **cunoştinţă filosoficească**, carea este cunoştinţa pricinilor.

Adecă: Deaca ştii că împărăţia Romanilor pentru-aceaea au căzut că bogăţiile au adus lăcomie şi s-au dat pre sine **romanii** desfătărilor şi patimilor şi leanii şi aşea s-au pierdut împărăţia. Cunoştinţa aceştii pierderi a împărăţiei Romanilor este filosoficească, pentru că pricinile pentru ce au căzut împărăţia le cunoşti.

5) Cei ce afară de pricinile lucrurilor ştiu măsura şi pricinile lucrurilor şi câtinţa o cunosc, aceştia să zic că au **cunoştinţă matematicească**, că cunoştinţa cea matematicească este a cunoaşte cântăţimea sau măsura lucrului, adecă cât de mare e lucrul.

BDD-A19361 © 2007 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:59:56 UTC)

Adecă: a matematicilor este a cunoaşte cât de mare este fieştece lucru şi a măsurà şi a cumpăni trupurile. Aceasta, ca mai bine să poţi înţeleage, aceastea ţi le însamnă:

Aude omul prost că tunul cu mare sunet să sloboade. Aude, dar pentru ce, deaca să aprinde pravul de puşcă, aşea mare sunet să face, nu ştie. Iată dară, aceasta este cunoştinţă istoricească, carea şi prostul şi filosoful amândoi împreună o au. Adecă: au auzit sunetul acela. Ci filosoful şi pricina bine ştie, pentru ce fieştecare grăunţ de prav îndată ia fos. Şi iarăş pentru ce, deaca să aprinde pravul, cu atâta puteare puşcă şi trăzneaşte tunul şi pentru ce, când puşcă el, tremură zidurile şi pământul. Iată aceasta este cunoştinţă filosoficeacă.

Matematicul ştie cât de mult prav trebuie să fie ca să arunce ghiemul de fier la o mie sau la mai mulţi paşi şi măsură (hotăraşte) locul până unde-l va arunca tunul. Aceasta este cunoştinţă matematicească.

6) Aceastea aşea fiind, lezne acmu vei înţăleage ceale ce aici urmează:

a) Fiindcă cunoştinta cea istoricească este cunoştinţa celor ce sânt sau să fac (3), chiar este cum că cunoştinţa cea istoricească prin simţiri să capătă (câştigă), pentru că ceale ce sânt sau să fac cu vedearea au cu auzirea le cunoaştem.

b) Cunoştinţa cea istoricească este temeiul cunoştinţii ceii filosofeşti, că cum vei putea cunoşte pricinile lucrurilor de nu vei cunoaşte mai întâiu lucrurile?

c) Cunoştinţa cea istoricească este cunoştinţa (treapta) cea mai de jos a cunoştinţii omeneşti, că altă treaptă mai de jos a cunoştinţei (cunoaşte) nu să poate gândi.

d) Cel ce are cunoştinţă filosoficească, adevărul şi îmbinarea, legătura sau unirea şi închieiarea lucrurilor să cade să o cunoască, că cel ce priceape pricinile lucrurilor, acela cunoaşte răducerile întră pricini şi întră fapte; adecă: întră ceale ce fac şi întră ceale ce să fac şi aşea şi îmbinarea, legătura şi unirea întră eale o veade, că legătura şi îmbinarea lucrurilor este răducerea, carea este întră pricini şi întră fapte, cum e întră tată şi întră fiu, întră Dumnezeu şi întră lume.

e) A căpăta (câştiga) cunoştinţa cea filosofească nu sânt de ajuns numai singure simţirile, ci, mai ales, e de lipsă cuvântarea minţii, că aceasta este

BDD-A19361 © 2007 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:59:56 UTC)

puteare, prin carea înbinarea, legătura şi unirea şi adevărul lucrurilor chiar şi deschilinit (ales) să cunoaşte.

7) Dentru aceastea aiavea este ce este a filosofi: a filosofi este a cunoaşte pricinile lucrurilor sau de acel lucru a filosofi, a cărui lucru ai cunoştinţă filosoficească (4).

8) Dintru care aceastea curg:

a) De lucrul a căruia pricină ştim, de acela putem filosofi;

b) Cel ce filosofeaşte nu trebuie să stea numai în simţiri, ci mai întâiu trebuie să se ajute cu cuvântarea cea adevărată a minţii.

c) Cel ce filosofeaşte, trebuie să cunoască îmbinarea, unirea şi legătura lucrurilor (6.d).

d) Cel ce are avut, adecă obicinuire destul a cerca pricinile lucrurilor şi a le vedea, acela să zice **filosof**, Formos despre acest lucru scrie Ciceron, ***De deregătorii***, Cartea 1, cap 5: „*Precum fieştecine mai mult priceape ce în fieştece lucru e prea adevărat şi cel ce foarte ascuţit şi curând poate şi a vedea şi a tâlcui pricina, acela foarte înţelept şi înţelegătoriu bine să ţine*."

9) Cât **filosofia** nu este altă, fără numai avut sau obiciuire a cerca şi a cunoaşte destule pricini ale lucrurilor.

Loghica, 1799

Capitolul I - *De filozofie şi de părţile ei.*

1[60]) Fiindcă toată nevoinţa noastră întru aceaea va fi ca toate părţile filosofiei bine şi cum să cade să le tâlcuim şi să dăm învăţături cum şi alţii să le poată învăţa, trebuie, dar, ca mai înainte de ce ne vom apuca de tâlcuirea învăţăturii aceştia, pre scurt să spunem ce vom înţeleage prin **filosofie,** a căreia, de vreai să aibi în mintea ta idee osibită şi aleasă şi cunoştinţă, trebuie să iai aminte la ceale ce speriinţa şi adevărata cuvântare de multe fealiuri de cunoştinţă ne învaţă.

[60] Întrucât în cadrul textului se folosesc atât cifre arabe, cât şi slove cu valoare numerică, cele de al doilea au fost transformate în litere, aflate în ordinea alfabetului latin.

BDD-A19361 © 2007 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:59:56 UTC)

2) Cunoştinţa omenească este de trei fealiuri, că cunoaştem ceva sau că au fost, sau că este şi cauzele sau pricinile lucrurilor care sânt sau să fac le cunoaştem sau cât este fieştece lucru priceapem şi ştim măsura, putearea şi mărimea lui.

3) Când cunoaştem ceale ce sânt sau ceale ce să fac, atunci să zice că avem **cunoştinţă istoricească**, că ştiinţa istoricească este cunoştinţa lucrurilor celor ce sânt sau să fac.

Adecă: Cunoşti că magnetul trage la sine fierul, cunoşti că aorea să face vreame rea cu tunete şi fulgeri mari. Cunoşti din scrisorile lui Livie cum împărăţia Romanilor din mică foarte mare au crescut, api, încet, încet, au scăzut până s-au stricat toată. Aceastea toate istoriceaşte le ştii şi le cunoşti.

4) Iară când cunoşti pricinile lucrurilor, atunci mai sus să rădică cunoştinţa ta şi să zice **cunoştinţă filosoficească**, carea este cunoştinţa pricinilor.

Adecă: Deaca ştii că împărăţia Romanilor pentru-aceaea au căzut că bogăţiile au adus lăcomie şi s-au dat pre sine **romanii** desfătărilor şi patimilor şi leanii şi aşea s-au pierdut împărăţia Cunoştinţa aceştii pierderi a împărăţiei Romanilor este filosoficească, pentru că pricinile pentru ce au căzut împărăţia le cunoşti.

5) Cei ce afară de pricinile lucrurilor ştiu măsura şi putearea pricinilor şi o cunosc, aceştia să zic că au **cunoştinţă mathematicească**, că cunoştinţa cea mathematicească este a cunoaşte cântăţimea sau măsura lucrului, adecă cât de mare e lucrul.

Adecă: a mathematicilor este a cunoaşte cât de mare este fieştece lucru şi a măsurà şi a cunoaşte trupurile. Aceasta, ca mai bine să poţi înţeleage, aceastea ţi le însamnă:

Aude omul prost că tunul cu mare sunet să sloboade. Aude, dar pentru ce, deaca să aprinde pravul de puşcă, aşa mare sunet să face, nu ştie. Iată dară, aceasta este cunoştinţă istoricească, carea şi prostul şi filosoful amândoi împreună o au. Adecă: au auzit sunetul acela. Ci filosoful şi pricina bine ştie, pentru că fieştecare grăunţ de prav îndată ia fos. Şi iarăş pentru ce, deaca să aprinde pravul, cu atâta puteare puşcă şi trăzneaşte tunul şi pentru ce, când puşcă el, tremură zidurile şi pământul. Iată aceasta este cunoştinţă filosoficeacă.

BDD-A19361 © 2007 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:59:56 UTC)

Mathematicul ştie cât de mult prav trebuie să fie ca să arunce ghemul de fier la o mie sau la mai mulţi paşi şi hotăraşte locul până unde-l va arunca tunul. Aceasta este cunoştinţă mathematicească.

6) Aceastea aşea fiind, lezne acmu vei înţeleage ceale ce aici urmează:

a) Fiindcă cunoştinta cea istoricească este cunoştinţa celor ce sânt sau să fac (3), chiar este cum că cunoştinţa cea istoricească prin simţiri să câştigă, pentru că ceale ce sânt sau să fac cu vedearea au cu auzirea le cunoaştem.

b) Cunoştinţa cea istoricească este temeiul cunoştinţii ceii filosoficeşti, că cum vei putea cunoşte pricinile lucrurilor de nu vei cunoaşte mai întâiu lucrurile?.

c) Cunoştinţa cea istoricească este treapta cea mai de jos a cunoştinţii omeneşti, că altă treaptă mai de jos a cunoaşte nu să poate gândi.

d) Cel ce are cunoştinţă filosoficească, adevărul şi îmbinarea, legătura sau unirea şi încheiarea lucrurilor să cade să o cunoască, că cel ce priceape pricinile lucrurilor, acela cunoaşte răducerile întră pricini şi întră fapte; adecă: întră ceale ce fac şi întră ceale ce să fac şi aşea şi îmbinarea, legătura şi unirea întră eale o veade, că legătura şi îmbinarea lucrurilor este răducerea, carea este întră pricini şi întră fapte, cum e întră tată şi întră fiu, întră Dumnezeu şi întră lume.

e) A câştiga cunoştinţa cea filosoficească nu sânt de ajuns numai singure simţirile, ci, mai ales, e de lipsă cuvântarea minţii, că aceasta este puteare, prin carea înbinarea şi unirea şi adevărul lucrurilor chiar şi ales să cunoaşte.

7) Dentru aceastea aiavea este ce este a filosofi: a filosofi este a cunoaşte pricinile lucrurilor sau de acel lucru a filosofi, a cărui lucru ai cunoştinţă filosoficească (4).

8) Dintru care aceastea curg:

a) De lucrul a căruia pricină ştim, de acela putem filosofi;

b) Cel ce filosofeaşte nu trebuie să stea numai în simţiri, ci mai întâiu trebuie să să ajute cu cuvântarea cea adevărată a minţii.

c) Cel ce filosofeaşte, trebuie să cunoască îmbinarea, unirea şi legătura lucrurilor (6.d).

d) Cel ce are avut, adecă obicinuire a cerca pricinile lucrurilor şi a le vedea, acela să zice **filosof**, formos despre acest lucru scrie Ţiţeron, ***De***

BDD-A19361 © 2007 Biblioteca Judeţeană Mureş
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:59:56 UTC)

deregătorii, Cartea 1, c[ap] 5: „*Precum fieştecine mai mult priceape ce în fieştece lucru e prea adevărat şi cel ce foarte ascuţit şi curând poate şi a vedea şi a tâlcui pricina, acela foarte înţelept şi înţelegătoriu bine să ţine*".

9) Cât **filosofia** nu este altă, fără numai avut sau obiciuire a cerca şi a cunoaşte destule pricini ale lucrurilor.

Samuil Micu' s Philosophical Works. A Philological Perspective

Abstract

Although he published his works - ***Loghica*** and ***Legile firii...***, in 1799-1800 - without signing them as author, it is known today that Samuil Micu wrote those papers, considered to be the first Romanian philosophical texts. Some critics considered that one of them, ***Loghica***, is in fact an adaptation of Christian Baumeister works; but, based on the latest research, we may conclude that Samuil Micu' s text is an original one.

There are some arguments for this: several revised versions, between 1781 and 1799, when Micu published the final text; the linguistic differences between these versions; the vocabulary he used became more common, instead of being a specialized one etc.

In the second part of the paper there is a parallelism between the versions published in 1781-1783, 1786-1787 and 1799.

BDD-A19361 © 2007 Biblioteca Județeană Mureș
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:59:56 UTC)